

**Kohtaamisia - opettajien ja oppilaiden
vuorovaikutustilanteet ja niihin liittyvät
tunnetason kokemukset ja käytännöt
ammattillisessa koulutuksessa**

Reeta Hautaniemi

Kaisu Heino

Ammatillinen opettajankoulutus

SISÄLLYS

Sisällys

1	JOHDANTO.....	3
3	KEHITTÄMISTYÖN TARVE	5
	3.1 Opettajien hyvinvointi ja opiskelijoiden kouluviihtyvyys	5
	3.2 Ammatillisen koulutuksen reformi.....	6
4	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	7
	4.1 Pedagoginen hyvinvointi	7
	4.2 Tunneteoriat, sosiaalinen näkökulma	8
	4.3 Ratkaisukeskeisyys.....	9
5	TUTKIMUSMENETELMÄT JA -PROSESSI	12
	5.1 Kysely ammatillisen koulutuksen opettajille	12
	5.2 Tunnepäiväkirjat.....	13
6	PEDAGOGINEN HYVINVOINTI – OPETTAJIEN NÄKÖKULMA.....	14
	6.1 Oppilaiden auttaminen motivoi	14
	6.2 Itsenäistä työtä, joustavaa vuorovaikutusta ja työyhteisön tukea – Tyytyväisyyden ja koherenssin kokemukset	15
	6.3 Opetustyön tavoitteet ja niiden saavuttaminen.....	17
	6.4 Vuorovaikutuksen tilat ja roolit.....	18
	6.5 Tunteet osana pedagogista hyvinvointia? - Vuorovaikutukseen liittyvät tunteet ja niiden kuormittavuus	21
	6.6 Aikaa, aikaa ja aikaa - Vuorovaikutuksen tukemisen keinot.....	24
7	OPPILAIEN NÄKÖKULMA - TUNNEPÄIVÄKIRJAT	26
	7.1 Tunteet dialogissa	27
	7.2 Tunteet ja tilanne.....	29
	7.3 Vuorovaikutus ja tunteet.....	30
	7.4 Yhteenveto tunnepäiväkirjoista	31
8	POHDINTA.....	32
9	LÄHTEET	34
	Liite 1. Kysely Hanskaatko -koulutukseen osallistuville opettajille.	37
	Liite 2. Tunnepäiväkirja ja sen ohjeistus ammatillisen toisen asteen opiskelijoille	47

1 JOHDANTO

Opettajien työssäjaksaminen ja toisaalta nuorten pahoinvoinnin lisääntyminen ovat yhteiskunnallisen keskustelun kestoaiheita. Opettajien ja oppilaiden hyvinvoinnin edellytyksiä rakennetaan päivittäisissä vuorovaikutustilanteissa. Ammatillisen koulutuksen kentällä vuorovaikutuksen rakentamiseen liittyy voimakas toimintaympäristön muutos ammatillisen koulutuksen reformin myötä. Opintojen henkilökohtaistaminen, ryhmämuotoisen opetuksen väheneminen ja opetuksen painottuminen työssäoppimiseen asettavat vuorovaikutukselle uudenlaisia edellytyksiä. Kohtaamisia opettajan ja oppilaan välillä voi olla määrällisesti yhä vähemmän ja ne tapahtuvat yhä enemmän erilaisissa ja muuttuvissa konteksteissa. Tieto ja ymmärrys vuorovaikutustilanteista ja niiden vaikutuksista opettajien ja oppilaiden hyvinvointiin rakentavat suuntaa toimivalle ammatilliselle koulutukselle.

Tampereen ammattikorkeakoulu järjesti täydennyskoulutuksena erityisesti ammatillisen koulutuksen opetuksessa toimivalle opetus- ja ohjaushenkilöstölle suunnatun *Hanskaatko* -koulutuksen vuoden 2017 aikana. Koulutuksen tavoitteena oli etsiä vastauksia opettajien väsymiseen ja nuorten viihtymättömyyteen koulussa. Näitä haasteita lähestyttiin erityisesti opettajien ja oppilaiden kohtaamisten näkökulmasta. Koulutuksessa lisättiin opettajien tietoa ja ymmärrystä nuorten arvoista ja tavoitteista. Nuoret toivovat opettajilta ymmärrystä, kannustamista ja kuuntelemista. Koulutuksessa käsiteltiin nuorisokulttuurin ja nuorten maailman lisäksi myös opettajien hyvinvointia. (<http://www.tamk.fi/-/hanskaatko-kohti-parempia-opiskelija-ja-opettajakokemuksia>.) Opettajien ja oppilaiden kohtaamiset ovat vuorovaikutustilanteita, joissa molemmat osapuolet tuovat kohtaamistilanteisiin omat lähtökohtansa, arvonsa ja asenteensa. Kehittämistyö toteutettiin osaksi Hanskaatko -hanketta ja sen tuloksia tullaan raportoimaan koulutuksen järjestäjille ja koulutukseen osallistuneille opettajille.

Kehittämistyössä kartoitettiin opettajien ja oppilaiden väliseen vuorovaikutukseen liittyviä tekijöitä ja mahdollisia haasteita. Tavoitteena on ollut löytää erilaisia konkreettisia toimintamalleja vuorovaikutuksen parantamiseksi. Erityistä huomiota on kiinnitetty vuorovaikutuksessa syntyviin tunteisiin ja niiden käsittelyyn. Havaintojen pohjalta on arvioitu myös vuorovaikutukseen liittyvien tekijöiden vaikutusta

opettajien ja opiskelijoiden hyvinvointiin ja kouluviihtyvyyteen. Kehittämistyön teoreettinen viitekehys liittyy pedagogisen hyvinvoinnin käsitteeseen, vuorovaikutukseen liittyviin tunneteorioihin ja ratkaisukeskeisyyteen. Lisäksi on huomioitu dialogisuuden käsite ja merkitys. Kehittämistyössä on haastateltu Hanskaatko -koulutukseen osallistuneita kahdeksaa opettajaa. Ammatillisen koulutuksen opiskelijoilla teetettiin tunnepäiväkirjaa.

Kirjallisuuden, haastattelujen ja tunnepäiväkirjojen pohjalta kehittämistyössä nostetaan esille vuorovaikutukseen liittyviä keskeisimpiä haasteita ja pohditaan mahdollisia käytännönläheisiä ratkaisuja vuorovaikutustilanteisiin.

3 KEHITTÄMISTYÖN TARVE

3.1 Opettajien hyvinvointi ja opiskelijoiden kouluviihtyvyys

Opettajien ammattiliiton OAJ:n tekemän työolobarometrin (2014) mukaan peräti kolmannes opettajista kokee työstä johtuvaa stressiä ja poikkeuksellista väsymystä. Kuormittumiseen on useita syitä oppilaitosten johtamis- ja toimintakulttuurista sisäilmaongelmiin. Merkittäviä tekijöitä ovat erityisesti opetusryhmien koon kasvu, erityisen tuen tarpeen lisääntyminen ja vuorovaikutukseen liittyvät haasteet. (Rutonen 2014.)

Myös nuorten pahoinvointi on lisääntynyt ja se on yhä vahvemmin polarisoitunut. Myös kouluviihtyvyys on huonontunut. Terveiden ja Hyvinvoinnin laitos THL selvittää vuosittaisessa kouluterveyskyselyssä opiskeluympäristön ja oppilaitosyhteisön vaikutusta kouluviihtyvyyteen, joka vahvistaa oppimista ja hyvinvointia (THL, 2017). Oppilaitosyhteisön sosiaaliset suhteet ovat yksi kouluviihtyvyyteen vaikuttava tekijä. Kouluterveyskyselyssä opettajien ja oppilaiden välistä vuorovaikutusta mitataan muun muassa kysymyksillä, kohtelevatko opettajat oppilaita oikeudenmukaisesti, odottavatko he oppilailta liikaa, ovatko he kiinnostuneita oppilaiden kuulumisista ja rohkaisevatko he mielipiteen ilmaisuun oppitunnilla. Esimerkiksi vuonna 2017 kyselyyn vastanneista ammatillisen koulutuksen oppilaita 13,4 prosenttia koki, että opettajat eivät kohtele oppilaita tasapuolisesti. 28,8 prosenttia koki, että opettajat odottavat liikaa oppilailta. 23,4 prosenttia vastanneista koki, että opettaja ei ole kiinnostunut heidän kuulumisistaan ja 15,7 prosentin mielestä opettajat eivät rohkaise mielipiteen ilmaisuun oppitunneilla. (Kouluterveyskyselyn aikasarjat 2006 - 2017.)

Koulun merkitys hyvinvoinnin keskiössä korostuu, varsinkin erityisiä tarpeita omaavien nuorien kohdalla. Meriläisen, Lappalaisen & Kuittisen (2008) kirjasta poimitun nuorten hyvinvointia koskevan tutkimuksen mukaan keskeisiksi hyvinvoinnin määrittäjiksi nousivat sisäänpäin suuntautuvat tunne-elämän vaikeudet, kuten masennus ja ahdistus sekä ulospäin näkyvänä oireilevat käyttäytymisen häiriöt, aggressiivisuus tai sopeutumisen pulmat. Oireet viestivät jostakin, joka tarvitsee huomiointia ja hoitoa. Primaari- ja sekundaaripreventioilla pystytään

parhaiten vaikuttamaan mielenterveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Myönteiset ihmissuhteet, itsetunnon vahvistaminen, hyväksytyksi tuleminen ja kyky ihmissuhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen ovat nuorta suojaavia tekijöitä. (toim. mm. Lönnqvist, Henriksson 2015.)

3.2 Ammatillisen koulutuksen reformi

Tulevaisuuden työelämässä tarvitaan uudenlaista osaamista ja ammattitaitoa. Ammattikoulujen oppimisympäristöjä ollaan aktiivisesti uudistamassa ja monipuolistamassa. Oppimista tapahtuu entistä enemmän erilaisissa työelämäprojekteissa sekä verkkoympäristöissä. Myös opettajan työn- ja toimenkuva on muuttumassa samalla kun opiskelijoiden opetuksessa ja menetelmissä tapahtuu muutoksia. Koulutussisältöjen muutoksen keskeisenä lähtökohtana on osaamisperusteisuus ja asiakaslähtöisyys. Tavoitteena on lisätä myös työpaikoilla tapahtuvaa oppimista samalla huomioiden opiskelijoiden yksilölliset opintohistoriat ja -polut. (Koli 2003).

Tulevan muutoksen myötä ammatillisen koulutuksen opiskelijalla on oikeus saada ammattitaitovaatimusten ja osaamistavoitteiden mukaisen opetuksen lisäksi myös tarpeen mukaista henkilökohtaista ohjausta. Tähän ohjaukseen sisältyy osaamisperusteinen kehittämissuunnitelma, jossa opintojen etenemistä käydään läpi ja muokataan aktiivisessa yhteistyössä. Yksilöllisten opintopolkujen konkretisoiminen haastaa opettajan ja ohjaajan kohtaamistilanteita entistä tasa-vertaisempaan ja dialogisempaan suuntaan. (OPH / viitattu 21.3.2018.)

4 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Opettajien ja oppilaiden kohtaamiset ammatillisen koulutuksen arjessa muodostavat päivittäisen vuorovaikutuksen kentän, jossa opettajien ja nuorten maailmat kohtaavat. Toimiva vuorovaikutus on keskeinen molempien osapuolten hyvinvoinnin edellytys. Kehittämistyön teoreettiset lähtökohdat pohjautuvat pedagogisen hyvinvoinnin käsitteeseen sekä tunneteoriaan ja ratkaisukeskeiseen lähestymistapaan. Nämä teoreettiset lähtökohdat ovat olleet pohjana sekä kyselyn että tunnepäiväkirjan laadinnassa ja tulosten arvioinnissa.

4.1 Pedagoginen hyvinvointi

Opetuksen kontekstia käsittelevässä tutkimuksessa hyvinvointia lähestytään niin sanotun pedagogisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Meriläinen, Lappalainen ja Kuittinen (2008) määrittelevät pedagogisen hyvinvoinnin sellaiseksi pedagogiikaksi, joka tukee oppimista ja edistää yksilön kokonaisvaltaista kehittymistä. Lisäksi se luo positiivisia tunnekokemuksia. Pedagoginen hyvinvointi ei ole suoraan mitattavissa oleva tekijä, joten sen arvioimisessa tarvitaan esimerkiksi *tyytyväisyyden, sisäisen motivaation tai koherenssin tunteen* mittaamista. (Meriläinen, Lappalainen & Kuittinen 2008.)

Pedagogista hyvinvointia voidaan tarkastella sekä opettajan että oppilaan näkökulmasta ja eri toimijoiden näkökulmat kietoutuvat toisiinsa. Pietarisen, Soinin ja Pyhältön (2008) mukaan hyvinvointia koulussa rakennetaan vuorovaikutuksessa, joka rakentuu pedagogisiin prosesseihin osallistuvien pyrkimyksistä ja odotuksista. Vuorovaikutus on oppimisprosessi, jossa yksilöllä ja yhteisöllä on mahdollisuus oppia erilaisia ajatteluun ja toimintaan liittyviä strategioita, jotka tukevat hyvinvointia. Ne myös auttavat ymmärtämään toimintaympäristöä ja edistävät osallisuutta siinä. Sekä opettajat että oppilaat ovat oppijoita koulun pedagogisissa prosesseissa. Hyvinvointi merkitsee prosessien onnistumista ja tavoitteiden saavuttamista. Tämä edellyttää aktiivista toimijuutta ja osallisuutta yhteisön toimintaan.

Koulun vuorovaikutusympäristössä kohtaavat eri-ikäisten erilaiset alakulttuurit. Pedagogiset prosessit muodostuvat kouluyhteisön eri toimijoiden vuorovaikutuksesta. Pedagogisissa tilanteissa kohtaavat erilaiset persoonat sekä erilaiset moraaliset ja emotionaaliset tavoitteet. Vuorovaikutuksessa käydään jatkuvaa neuvottelua esimerkiksi merkityksistä ja ihmisten välisistä suhteista. Kohtaamisiin liittyvät tunteet voivat vaikuttaa tuleviin kohtaamisiin. Mikäli pedagoginen vuorovaikutus muodostuu negatiiviseksi peliksi, se voi alkaa kuormittaa sekä opettajaa että oppilasta. Riskinä on opettajan uupuminen ja oppilaan syrjäytyminen. Sekä opettajat että oppilaat voivat saada toimivasta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta voimavaran, jolla on nähty olevan terveyttä edistävä ja stressiä vähentävä vaikutus. Pedagogisesti hyvinvoivan kouluyhteisön kehittäminen vaatii muutoksia toimijuudessa ja osallisuudessa ja vuorovaikutuksen tukemista yhteisöllisin ja kollegiaalisin keinoin. (Pietarinen, Soini & Pyhälto 2008.) Tällaisille keinoille riittää varmasti kysyntää, ja siihen pyritään myös tässä kehittämistyössä vastaamaan.

4.2 Tunneteoriat, sosiaalinen näkökulma

Pedagogisesti hyvinvoivan yhteisön lähtökohta on sen toimijoiden välisessä yhteistyössä ja vuorovaikutteisessa ilmapiirissä. Toimijuus ja osallisuus ovat tasa-puolisia hyvinvoinnin rakentumisen elementtejä. Osallisuus syntyy mahdollisuudesta vaikuttaa ympäröivän yhteisön käytänteisiin. Yhteisön vuorovaikutusprosessit ja käytänteet voivat toimia joko osallisuutta edistävinä tai estävinä tekijöinä (Meriläinen, Lappalainen & Kuittinen 2008).

Tunteet ovat mukana kaikessa, mitä ihmisten keskuudessa ja välillä tapahtuu. Ne myötävaikuttavat ihmissuhteiden laatuun, pysyvyyteen ja mielekkyyteen. Riittävän hyvän sosio-emotionaalisen kompetenssin muodostuminen onkin keskeinen lapsuuden, nuoruuden ja yli koko elämänkaaren ulottuva kehitystehtävä (Denham ym 2003.) Sosioemotionaalisesti kompetenssi henkilö kykenee hankkimaan ja ylläpitämään ihmissuhteita, joka helpottaa ympäristöön sopeutumista. (Meriläinen, Lappalainen & Kuittinen 2008).

Sosiaalistuminen on myös yksi oppimisen tärkeimmistä ehdoista (Puolimatka 2002). Oppijan tehtävänä on Puolimatkan mukaan sosiaalistua siihen yhteisöön,

jonka jäseneksi hän on tulossa. Turvallinen tunneilmapiiri, jossa pätevyyden, itseohjautuvuuden sekä yhteenkuuluvuuden tunteet vahvistuvat, lisää hyvinvointia sekä sitouttaa oppijaa ja opettajaa (Pölkki 2001).

Tunneteorioita voidaan jaotella behavioristisiin, kognitiivisiin, psykologisiin, fysiologisiin ja humanistisiin tunneteorioihin sen mukaan, mitä tunteiden osa-aluetta niissä painotetaan. Kognitiiviset tunneteoriat painottavat tunteiden yhteyttä tietoon, arviointiin ja pohdintaan. Siten tunteet sisältävät aina myös ajattelua. Tunteet toimivat välineinä arvioida erilaisia tilanteita ja olosuhteita ja tunteilla on kohde. Tunteiden tunnistaminen ja ilmaiseminen on pohja vuorovaikutukselle ja tunteilla on tärkeä merkitys mielen hyvinvoinnille ja oman toiminnan ymmärtämiselle. Myös empatian kokeminen eli toisen ihmisen kokemusten ja tunteiden ymmärtäminen edellyttää kykyä omien tunteiden tunnistamiseen. (Mielenterveysseura/viitattu 5.3.2018.) Opettajien hyvinvoinnin tarkastelussa tunteita lähestytään erityisesti kognitiivisesta näkökulmasta, sillä haastatteluilla kerätty tieto tunteista on aina koettujen tunteiden arviointia ja pohdintaa autenttisen tunnekokemuksen jälkeen.

4.3 Ratkaisukeskeisyys

Ratkaisukeskeisen työskentely on muutoksen mahdollistava prosessi. Se on konkreettiselta tuntuva tapa ajatella uudella tavalla ongelmalliseksi koettua tilannetta tai toimintamallia. Tästä lähestymistavasta on löydettävissä paljon työtapoja, joita voi soveltaa oppilaan ja opettajan yhteistyön kehittämiseen.

Ratkaisukeskeisen ajattelun pohjalla oppimisongelmien ratkaiseminen on tilanteen uudelleen määrittelemistä. Millainen oppimista kuormittava tilanne on silloin, kun ongelma on ratkaistu? Miten se näkyy konkreettisesti toiminnassa? Ajattelun perusidea on kytköksissä kontekstuaaliseen ja konstruktiiiviseen teoriaan ja pohjautuu Milton H. Ericksonin näkemyksiin ja ajatuksiin. Se korostaa pystyvyyttä ja muutoksen mahdollisuutta. Oppijan omien vahvuuksien hyödyntäminen on yksi ratkaisukeskeisyyden tunnusmerkkejä. Ohjaajan usko ohjattavan kykyjä kohtaan tuottaa myönteisessä mielessä itseään toteuttavia ennusteita. Toiveikkuuden ylläpitäminen ja synnyttäminen on yksi olennainen ohjauksen tehtävä (Ruutu & Salminen 2011).

Opetus- ja ohjausprosessin onnistumisen taustalla vaikuttavat ihmisten väliset vuorovaikutussuhteet. Oppimisprosessissa tieto värityy ihmisten antamien merkitysten kautta ja muuttuu ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Siksi myös kielellä ja käytetyillä sanoilla on merkitystä yhteisen todellisuuden rakentumisessa. Ratkaisukeskeinen puhe on avointa ja myönteistä. Toiveikkuuden korostaminen sekä onnistumisen kokemusten ja vahvuuksien tiedostaminen luovat positiivista ja turvallista tunneilmapiiriä. (Kanninen & Uusitalo-Arola 2015).

Positiivinen vuorovaikutus on kykyä kuunnella ja kykyä ilmaista omia ajatuksia. Tarvittaessa vuorovaikutuksen onnistumisen edistämiseksi on mahdollista muuttaa omia käsityksiä ja näkökulmaa (Ruutu, Salmimies 2011). Ratkaisukeskeisesti orientoituneessa oppimisympäristössä kehitetään luovia ratkaisuja tiiviissä yhteistyössä oppilaan ja ohjaajan välillä. Siinä tutkitaan ja hyödynnetään osallistujien kykyjä, taitoja ja osaamista käsillä olevan pulman ratkaisemisessa. Ongelman sijaan on mahdollisuus tehdä ja nähdä asiat toisin. Toimintatavan lähtökohta on oikein suunnatussa tavoitteiden asettelussa. Tavoitteen saavuttamiseen valjastetaan voimavaroja lisäämällä toiveikkuutta ja tekemällä edistyminen mahdollisimman näkyväksi.

4.4. Dialogisuus

Kuuntelun taitoa pidetään tärkeimpänä vuorovaikutuksen taidoista. Kuulluksi tulemisen kokemuksen kautta opettajan ja oppilaan välille saadaan yhteys, jossa hyväksyvä kohtaaminen on mahdollista toteuttaa. Toimivassa kuuntelussa täyttyvät dialogille asetetut vaatimukset ja muoto. Siinä ihmiset kohtaavat toisensa erillisinä, tasavertaisina persoonina. Dialogi onkin enemmän kuin pelkkä keskustelu. Se on luova prosessi, jossa eläydytään vuorovaikutteiseen keskusteluun eri ratkaisuvaihtoja ja ajatusmalleja kyseenalaistamalla. (Uta/viitattu 20.3.2018).

Dialogisuudella tarkoitetaan kahden subjektin välistä vuorovaikutusta, keskinäistä kommunikointia. Kommunikointi on luottamuksellista ja avointa. Vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta molemmilla siihen osallistuvilla on tärkeä rooli.

Dialogisessa vuorovaikutuksessa voidaan erotella kaksi käsitettä: vastavuoroisuus ja molemminpuolinen ymmärrys. Voidaan puhua myös empaattisesta kuuntelusta ja aktiivisesta kuuntelusta. Aktiivisessa keskustelussa osoitetaan empatiaa ja kunnioitusta puhujaa kohtaan. Eläytyvässä ja aktiivisessa kuuntelussa käytetään näiden kuuntelutaitojen lisäksi heijasteista toimintaa. Pienten eleiden kautta kuulijalle osoitetaan kiinnostusta ja keskittymistä. Eläytyvän kuuntelun kautta kuulija kokee tulleensa kuulluksi ja ymmärretyksi. Sen myötävaikutuksella on mahdollista selventää myös omia tunteitaan ja ajatuksiaan. Kuulluksi tuleminen kautta on opettajan ja oppilaan välille mahdollista muodostaa yhteys, joka on hyväksyvä ja rakentaa myös oppimisympäristöä avoimempaan, tasapainoisempaan ja reflektiivisempään suuntaan. (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka, Salo 2009).

5 TUTKIMUSMENETELMÄT JA -PROSESSI

Kehittämistyön tekeminen aloitettiin syksyn 2017 aikana. Ensimmäiset Hanskaatko -hankkeeseen osallistuvien opettajien kyselyhaastattelut tapahtuivat hankkeen koulutuspäivänä 9.11.2017. Hankkeen päättävässä teemaseminaarissa kehittämistyötä esiteltiin hankevetäjien toimesta koulutuspäivän osallistujille Tampereella 5.12.2017. Aineiston keruuta jatkettiin alkuvuodesta 2018. Oppilaan näkökulmaa toimivaan kohtaamistilanteeseen sekä hyvinvoinnin lisäämiseen kartoitettiin kyselyn ja tunnepäiväkirjan avulla ammatillisen koulutuksen opiskelijaryhmälle.

5.1 Kysely ammatillisen koulutuksen opettajille

Kysely ammatillisen koulutuksen opettajille toteutettiin Hanskaatko -koulutuksen kontaktipäivänä 9.11.2017 Tampereen ammattikorkeakoulussa. Päivän koulutusteemana oli opettajan työ tulevaisuudessa ja opettajan hyvinvointi, joten kysely sopi hyvin päivän teemaan. Kyselyyn vastasi kahdeksan (8) ammatillisen koulutuksen opettajaa pääasiassa Tampereen alueen ammatillisista oppilaitoksista.

Tutkimusteemaan olisi sopinut aineistonkeruumenetelmäksi myös avoin teema-haastattelu, jollaiseksi kysymysrunkoa ensin rakennettiin. Aikataulusyistä kysely päätettiin toteuttaa kirjallisena kyselynä, johon vastaamiseen käytettiin aikaa noin 30 minuuttia koulutuspäivän aikana. Kysely pohjautui avoimiin kysymyksiin, jotta vastaukset olisivat mahdollisimman vähän etukäteen ohjattuja. Kyselyyn vastaaminen osoittautuikin työlääksi, mutta osallistujat paneutuivat vastaamiseen ja kysymyksiin saatiin kattavasti vastauksia.

Kyselylomakkeen kysymykset liittyivät neljään teemaan: 1) opettajana toimiminen, 2) vuorovaikutus opettajan ja oppilaan välillä, 3) vuorovaikutustilanteisiin liittyvät tunteet ja 4) vuorovaikutuksen tukemisen keinot. Kysymyksiin oli operationalisoitu teoriataustaan liittyvät keskeiset asiat: pedagoginen hyvinvointi (motivaatio, tyytyväisyys, koherenssi), pedagogiset prosessit (tavoitteiden asettaminen ja saavuttaminen, osallisuus), vuorovaikutus (osapuolet, tavoitteet ja vuorovaikutustilanne) ja tunteet (määrittely ja kuvailu, kuormittavuus). (Katso Liite 2. Kyselylomake Hanskaatko -koulutuksen opettajille.)

Kyselyiden tulokset analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla. Haastateltavien vastaukset luokiteltiin kysymysten teemojen mukaisesti, ja jokainen haastateltava identifioitiin numeroilla (1-8). Vastausten teemoittaisen kokoamisen jälkeen jokaiseen teemaan liittyviä vastauksia koottiin edelleen sisällön perusteella tarkastelemalla opettajien esille tuomia näkökulmia mahdollisimman monipuolisesti sekä koostamalla vastauksissa esille nousseita yhteisiä näkökulmia.

5.2 Tunnepäiväkirjat

Oppilaan näkökulmasta tunnepäivän työstäminen valikoitui toimivimmaksi tutkimustavaksi. Päiväkirja prosessointia toteutettiin Turun kristillisen opiston lapsi- ja perhetyön opiskelijoille 9. – 16.2.2018. Tunnepäiväkirja koostui kahdesta nopeasti täytettävästä osiosta, jossa toisessa kokonaisuudessa keskityttiin tunnekokemukseen ja toisessa opettajan ja oppilaan vuorovaikutustilanteen onnistumisen tarkasteluun.

Opiskelijat täyttivät tunnepäiväkirjaa luovien aineiden tunnin päätteeksi kolmena päivänä. Yhteensä vastauksia kertyi 17:lta eri opiskelijalta, joista kukin oli täyttänyt kolme tunnepäiväkirjaa. Lisäksi aineistossa oli yksittäisiä tunnepäiväkirjoja, joilla ei voitu mitata mahdollista muutosta tunne- ja vuorovaikutustilanteissa, mutta ne antoivat aineistoa itse- ja tunneilmaisua koskevaan pohdintaan.

Tunnekokemusta tarkastelevassa päiväkirjaosuudessa opiskelijat pyrkivät tunnistamaan ensimmäiseksi olemassa olevan tunteensa mahdollisimman tarkasti. Tunteiden nimeämisen tueksi oli malli, johon erilaisia tunteita oli nimetty esimerkinomaisesti. Toinen avoin kysymys liittyi kehon reaktioiden tiedostamiseen tunnekokemuksen aikana. Kolmannessa kohdassa opiskelijat liittivät kehotunteen ja tunnekokemuksen tilanteeseen nimeten ympäristön, jossa tunnekokemus tapahtui.

Tunnepäiväkirjan toinen osuus kohdentui opettajan ja oppilaan kohtaamistilanteen arviointiin vuorovaikutuksen osa-alueilla. Yhteistyötä arvioitiin 1) keskinäisen kuuntelun, 2) opettavien asioiden tärkeänä pitämisen ja 3) toimintaan koh-

dentuvan mielipiteen ilmaisemisen osalta. (Katso Liite 3, tunnepäiväkirja). Aineistoa tutkittiin sisältöanalyttisesti vastausten pohjalta. Yhteneväisyyksiä ja eroja etsien vastaukset tiivistettiin loppuyhteenvetoon.

6 PEDAGOGINEN HYVINVOINTI – OPETTAJIEN NÄKÖKULMA

Pedagoginen hyvinvointi rakentuu vuorovaikutusprosesseissa, ja sen empiirinen tarkastelu edellyttää prosessin avaamista. Meriläisen, Lappalaisen ja Kuittisen (2008) mukaan pedagogista hyvinvointia voidaan tarkastella selvittämällä opettajien kokemaa tyytyväisyyttä, koherenssia ja motivaatiota. Lisäksi pedagogisiin prosesseihin liittyy toiminnalle (tässä tapauksessa opettamiselle ja vuorovaikutukselle) asetetut tavoitteet ja mahdollisuus niiden saavuttamiseen sekä osallisuuden kokemus omassa toimintaympäristössä. Vuorovaikutukseen liittyvät myös osapuolten persoonalliset ominaisuudet ja opettajan arvio itsestään ja toiminnastaan. Onnistunut vuorovaikutus on aina tilannesidonnaista ja sen vuoksi opettajia pyydettiin kuvaamaan onnistunutta vuorovaikutustilannetta ja siihen liittyviä tunnekokemuksia.

Vuorovaikutukseen liittyvien tunteiden tunnistaminen vaatii reflektiota sekä itse tilanteessa että jälkikäteen. Haastattelun tulokset esitellään seuraavassa nostamalla esiin pedagogisen hyvinvoinnin osa-alueet, toiminnan tavoitteellisuus ja osallisuuden kokemus sekä vuorovaikutukseen liittyvät tunteet ja niiden kuormittavuus osana pedagogista prosessia. Lopuksi nostetaan esiin haastatteluista nousseita kehittämissuhteita vuorovaikutustilanteiden parantamiseen ja siten pedagogisen hyvinvoinnin toteutumiseen.

6.1 Oppilaiden auttaminen motivoi

Motivaatiolla tarkoitetaan johonkin tavoitteeseen kohdistuvaa kiinnostusta. Se aktivoi ja antaa toiminnalle suunnan. Motivaatiota voidaan tarkastella eri näkökulmista ja jaotella eri tavoin. Voidaan puhua sisäisestä ja ulkoisesta motivaatiosta tai tieto- ja tunneperäisestä motivaatiosta. Sisäsyntyinen motivaatio saa yksilön toimimaan, koska hän kokee toiminnan palkitsevaksi. Tunneperäinen motivaatio lisää toiminnan mielekkyyttä, sillä tavoitteen saavuttaminen tuottaa mielihyvää. (Nurmi & Salmela-Aro 2005; Niittamo 2005.) Opettajien motivaation lähteenä on

haastattelujen perusteella erityisesti se, mitä he saavat tehtyä oppilaiden hyväksi. Opettajat kokevat työnsä palkitsevaksi, ja työn tekemisessä korostuu vahvasti *sisäinen motivaatio*. Toiminnan tavoitteet kohdistuvat oppilaiden auttamiseen eri keinoin.

Tunneperäisestä motivaatiosta kertoo toiminnan tavoitteiden saavuttamisen palkitsevuus ja siitä saadut tunneperäiset elämykset ja kokemukset. Merkityksellisyden tunne korostuu myös uskona omiin kykyihin ja tekemiseen. Opettajat kuvaavat toimintaansa oppilaiden kanssa sanoilla auttaminen, herättäminen, ruokkiminen ja etsiminen. Myös oppilaan kunnioittaminen ja palautteen saaminen ja antaminen ovat keskeisiä tavoitteita ja niiden saavuttaminen tuo onnistumisen elämyksiä. Hyvän palautteen saaminen on palkitsevaa.

”Opettajan ammatissa parasta on mielestäni aina ollut opiskelijoilta luonnollisissa tilanteissa saatava palaute. On hienoa, kun myöhemmissä elämänvaiheissa voi entisen opiskelijansa kanssa vaihtaa mielipiteitä ammatin saloista yhdenvertaisina ammattilaisina. Tai kun olet saanut opiskelijan kanssa vaikeudet voitettua ja näet kasvun tapahtuvan, tai saat kiitosta myöhemmin silloin tekemästäsi työstä.”
(Opettaja 6)

6.2 Itsenäistä työtä, joustavaa vuorovaikutusta ja työyhteisön tukea – Tyytyväisyyden ja koherenssin kokemukset

Pedagogisen hyvinvoinnin osana motivaatioon sisältyy myös kokemus työn omaehtoisuudesta ja omasta kyvykkyydestä sen hoitamiseen. Myös toiminnan koherenssi, eli toiminnan kokeminen mielekkääksi, ymmärrettäväksi ja hallittavaksi, on tärkeää. (Niittamo 2005.) Opettajat kuvailevat työtään itsenäiseksi ja kokevat voivansa vaikuttaa työhönsä paljon, erityisesti opetuksen sisältöön. Omaehtoisuuden tunne on siten voimakas. Se tuo sekä vapautta että vastuuta.

Yhdeksi tärkeimmistä ominaisuuksista opettajan työn hoitamisessa nousee joustavuus. Keskeistä työssä on tiedon ja omien kokemusten jakaminen. Opettajat nostavat esiin dialogiseen vuorovaikutukseen liittyviä ominaisuuksia ja toimintatapoja. Vastauksissa korostuu ohjauksellisuus: kannustaminen, innostaminen,

rohkaisu ja vuorovaikutuksellisuus. Opettajan ominaisuuksina vuorovaikutuksellisuuden korostaminen tarkoittaa avoimuutta, empaattisuutta, kykyä diplomaattisuuteen, reippautta, tuttavallisuutta ja joustavuutta.

Myös työyhteisöllä ja osallisuudella siihen on merkittävä rooli opettajien työmotivaation ylläpitämisessä ja toiminnan tukemisessa, vaikka opettajan työ koetaankin itsenäiseksi. Joustavuus korostuu myös työyhteisön kanssa toimiessa. Opettajien vastauksissa korostetaan aktiivisuutta ja vastuuta omasta toiminnasta myös työyhteisön tukemisessa ja hyvän työilmapiirin ylläpitämisessä. Jatkuva muutos, epävarmuus ja huono työilmapiiri voivat kuitenkin myös olla riski aktiivisuudelle. Hyvässä työilmapiirissä on tilaa myös kriittisyydelle. Verkostot ovat merkittävä tuki myös työn hallittavuuden kokemuksessa. Kaikkea ei tarvitse yksin ratkaista tai päättää.

Koherenssin tunne merkitsee työn mielekkyyttä ja hallittavuutta. Opettajat kokevat työnsä pääasiassa mielekkääksi. Se vahvistaa tunneperäistä motivaatiota ja tuottaa mielihyvää. Opettajat kokevat työnsä ennen kaikkea merkitykselliseksi ja innostavaksi. Merkityksellisyys nousee motivaation lähteestä, oppilaiden auttamisesta. Opettajat korostavatkin työssään olevan parasta juuri oppilaiden kohtaaminen ja heidän kanssaan työskentely. Työn merkityksellisyys kumpuaa työn tavoitteista (joita käsitellään seuraavassa osiossa tarkemmin). Merkityksellisyys on opettajien vastausten mukaan erityisesti mielihyvää vuorovaikutuksesta oppilaiden ja muiden opettajien kanssa. Myös onnistumiset ja omasta toiminnasta oppiminen on palkitsevaa.

” Mielihyvää tuottaa työkavereiden yhteisö ja ne opiskelijat, jotka opiskelevat innokkaasti ja tunnollisesti”. (opettaja 1)

Työn mielekkyyttä ja hallittavuutta vähentävät opettajien vastausten mukaan erityisesti opetustyöhön liittyvät rakenteelliset puitteet ja muut työtehtävät. Tällaisia ovat esimerkiksi kokoukset, byrokratia ja sähköisten järjestelmien takkuaminen ja opetuksen riittämätön resursointi, joka ilmenee kiireenä ja kuormittumisena.

” Tällä hetkellä työ ei ole erityisen innostavaa, paineet säästää ovat kovat ja reformi tulee, kaikki epävarmaa” (opettaja 7)

”Ikävää on lähiopetuksesta vähennetty tuntimäärä” (opettaja 1)

Myös vuorovaikutukseen voi liittyä kuormittavia tekijöitä, jotka vähentävät hallittavuuden tunnetta. Vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta myös opiskelijan motivaatiolla on keskeinen merkitys. Opiskelijoiden haasteet vähentävät hallittavuuden tunnetta ja opettajalla ei aina ole tietoa siitä, miten tilanteessa kannattaisi toimia. Hallittavuuden tunteen menettäminen tai kuormituksen kokeminen voi olla kuitenkin väliaikaista, ja sillä ei välttämättä ole pitkäkestoista vaikutusta esimerkiksi sisäiseen motivaatioon.

”Silloin kun opiskelija ei tartu toimeen tunnilla eikä häneen tunnu saavan mitään kontaktia keskustelussa, tulee tunne, ettei tiedä, mitä tekisi” (opettaja 1)

”Haastavien opiskelijoiden kohtaaminen on välillä raskasta, mutta palkitsevaakin”. (opettaja 5)

6.3 Opetustyön tavoitteet ja niiden saavuttaminen

Opettajien motivaation lähteenä nousi esiin oppilaiden auttaminen. Opettajat kuvailevat onnistuneen opetuksen tavoitteita ja tuloksia erityisesti oppilaiden toiminnan muuttumisena opettajan toiminnan seurauksena. Oppilaan toiminnasta käytetään seuraavia ilmaisuja: saa kipinän, oppii, hyötyy, tunnistaa, etsii, löytää, antaa palautetta, kunnioittaa, keskustelee, voittaa vaikeuksia, kasvaa, saa tukea, innostuu, määrää itse, on arvokas.

Työlle asetetut tavoitteet liittyvät siten sekä oppimisen edistämiseen että ohjauksellisen vuorovaikutuksen toteuttamiseen ja sen myötä oppilaiden itseohjautuvuuden ja omatoimisuuden lisääntymiseen. Oppimiseen liittyvät tavoitteet nousevat ammatillisten taitojen ja opetussuunnitelman vaatimusten omaksumisesta. Ohjauksellisuuden kautta tavoitteeksi nousevat vastuun ottaminen ja ammatillisuuden arvostaminen, itsetunnon ja sosiaalisuuden vahvistaminen ja osallisuuden ja oman paikan löytäminen yhteiskunnassa. Lisäksi oppilaan kohtaamisessa korostuvat ammatilliset arvot, yksilön arvokkuus ja itsemääräämisoikeus. Työhön sisältyy vahvasti sekä moraalisia että emotionaalisia tavoitteita.

Tavoitteiden saavuttamisessa korostetaan suunnitelmallisuuden ja oikea-aikaisuuden merkitystä. Tavoitteet vaihtelevat myös oppilaskohtaisesti. Opettajat kokevat saavuttavansa työlleen asettamansa tavoitteet melko hyvin, mutta sekä rakenteelliset tekijät että oppilaisiin liittyvät tekijät voivat estää tavoitteiden täyttymisen joidenkin opiskelijoiden kohdalla.

”Onnistumisia tapahtuu onneksi usein.” (opettaja 8)

Tavoitteiden asettamisessa ja niihin pyrkimisessä korostuu ratkaisukeskeinen ajattelu. Osallistujat tuovat vuorovaikutustilanteeseen omat tulkintansa tilanteesta sekä kykynsä, taitonsa ja osaamisensa tilanteen ratkaisemiseksi. Toiminnalla pyritään muutokseen (Ruutu & Salmimies 2011.) On tärkeää, että tavoitteet suunnitellaan oppilaiden erilaisuus ja erilaiset lähtökohdat huomioiden.

6.4 Vuorovaikutuksen tilat ja roolit

Oppilaitos on se toimintaympäristö, jossa opettajien ja oppilaiden kohtaaminen ja vuorovaikutus tapahtuvat. Opettajat kuvaavat oppilaitostaan isoina organisaatioina, joissa opettajat ja oppilaat ovat rattaita pyörittämässä isompaa koneistoa ja systeemiä.

”Oma roolini on pienen osan pyörittämistä isoissa ratissa.” (opettaja 1)

”Suuri on kaunista, opettajat pieniä rattaita pyörimässä.” (opettaja 3)

Vuorovaikutuksen inhimilliset kohtaamiset muodostavat siten rakenteellista toimintaa ja tapahtuvat näiden rakenteiden puitteissa. Opettajat näkevät rakenteet myös oman toimintansa haasteina. Myös ammatillisen koulutuksen reformi herättää epävarmuutta. Opettajat näkevät roolinsa kuitenkin aktiivisina toimijoina ja erityisesti asiantuntijoina. Oppilaitokset ovat asiantuntijaorganisaatioita, jolloin myös niiden johtamisessa tulisi huomioida asiantuntijuuden johtamisen edellytykset.

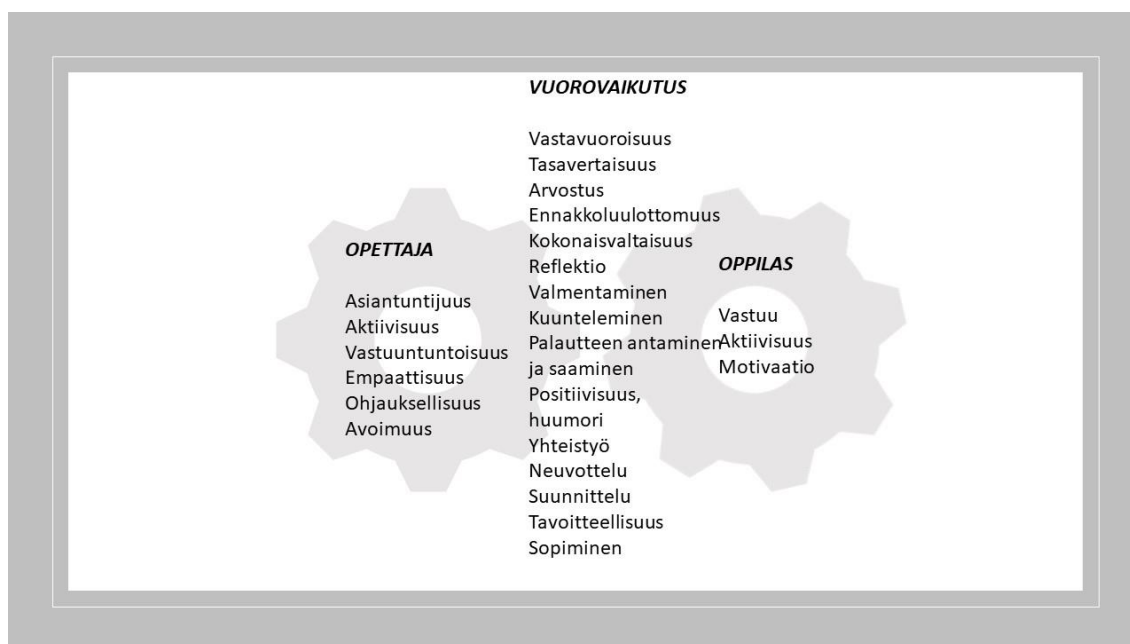
Oppilaiden roolia kuvataan myös osana organisaation rattaita. Heidän tehtävänsä organisaation näkökulmasta on toimia ryhmässään ja suorittaa opetussuunnitelman mukaiset opinnot. Toisaalta opettajat korostavat myös opiskelijoiden aktiivisuuden merkitystä. Vallan ja vastuun ottaminen tasapainoisesti on opiskelijoiden toiminnan keskeinen tavoite. Opettajat korostavat myös vastavuoroisuuden merkitystä. Opiskelijan on oltava myös itse aktiivinen ja halukas oppimaan ja ottamaan opettajan tarjoamaa opetusta, ohjausta, apua ja tukea vastaan. Kuittisen ja Meriläinen (2008) mukaan opettajat ovat motivoituneempia tarjoamaan apua, kun he tietävät, että sitä halutaan ottaa vastaan.

Kun toimintaympäristö hahmottuu tehdasmaisena prosessina, mitä se merkitsee opettajien ja oppilaiden vuorovaikutukselle? Haastateltujen opettajien vastauksista ei voi päätellä, että tehdasmaisena kuvattu toimintaympäristö näyttäytyisi sellaisena kasvokkaisissa kohtaamisissa. Vuorovaikutus rakentuu vastavuoroisuuteen ja tasa-arvoiseen kohtaamiseen pyrkivään dialogiin, jolla pyritään saavuttamaan yhdessä asetetut tavoitteet. Sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tapahtuvat yhteistyö ja ilmapiiri ovat edellytyksiä pedagogiselle hyvinvoinnille (Kuittinen, & Lappalainen & Meriläinen 2008).

”Onnistunut vuorovaikutustilanne on arvostava kohtaaminen, jossa sekä opiskelija että opettaja kuuntelevat toisiaan ja reagoivat toisiinsa ennakkoluulottomasti.” (opettaja 5)

Kuvioon 1 on koostettu aineistosta nousseita opettajien näkemyksiä opettajan roolista ja tärkeistä ominaisuuksista ja oppilaiden roolista onnistuneessa vuorovaikutuksessa. Lisäksi kuvioon on koottu opettajien näkemyksiä onnistuneen vuorovaikutuksen edellytyksistä ja toimintatavoista.

KUVIO 1: Opettajan ja oppilaiden roolit onnistuneessa vuorovaikutusprosessissa.

Kuittinen ja Meriläinen (2008) käyttävät oppilaiden ja opettajien välisen vuorovaikutuksen analysoimiseen niin sanotun *psykologisen sopimuksen* käsitettä. Sillä he tarkoittavat vuorovaikutuksen ja keskinäisten odotusten välistä tasapainoa. Psykologisen sopimuksen aikaansaamiseksi tarvitaan vuorovaikutusta, kommunikaatiota ja dialogia. Jos nämä ovat tasapainossa, syntyy osapuolten välille luottamus, keskinäinen kunnioitus ja avoin yhteistyö. Psykologinen sopimus korostaa tyytyväisyyden tunnetta merkittävänä osana pedagogista hyvinvointia. Tyytyväisyys syntyy odotusten täyttymisestä ja saavutetuista tavoitteista. Jotta tavoitteet voidaan saavuttaa, niistä täytyy olla tietoisia. Tämä koskee sekä oppilasta että opettajaa. Psykologisen sopimuksen toimivuus on yhteydessä myös oppimismotivaatioon. Opettajien antamien vastausten perusteella voi tulkita psykologisen sopimuksen toimivuuden olevan myös opettajan motivaatiota vahvistava tekijä.

”Tuntuu hyvältä, jos näyttää siltä, että opiskelija on ottanut itse vastuun omista opinnoistaan tai muusta tekemisestään.” (opettaja 1)

Onnistuneessa vuorovaikutuksessa korostuu myös ratkaisukeskeisyys, tavoitteiden asettaminen ja niihin pyrkiminen toimintaa muuttamalla (Ruutu & Salmimies 2011). Opettajan toiminta kohdistuukin oppilaan toiminnan muuttamiseen vastavuoroisen dialogin tuloksena.

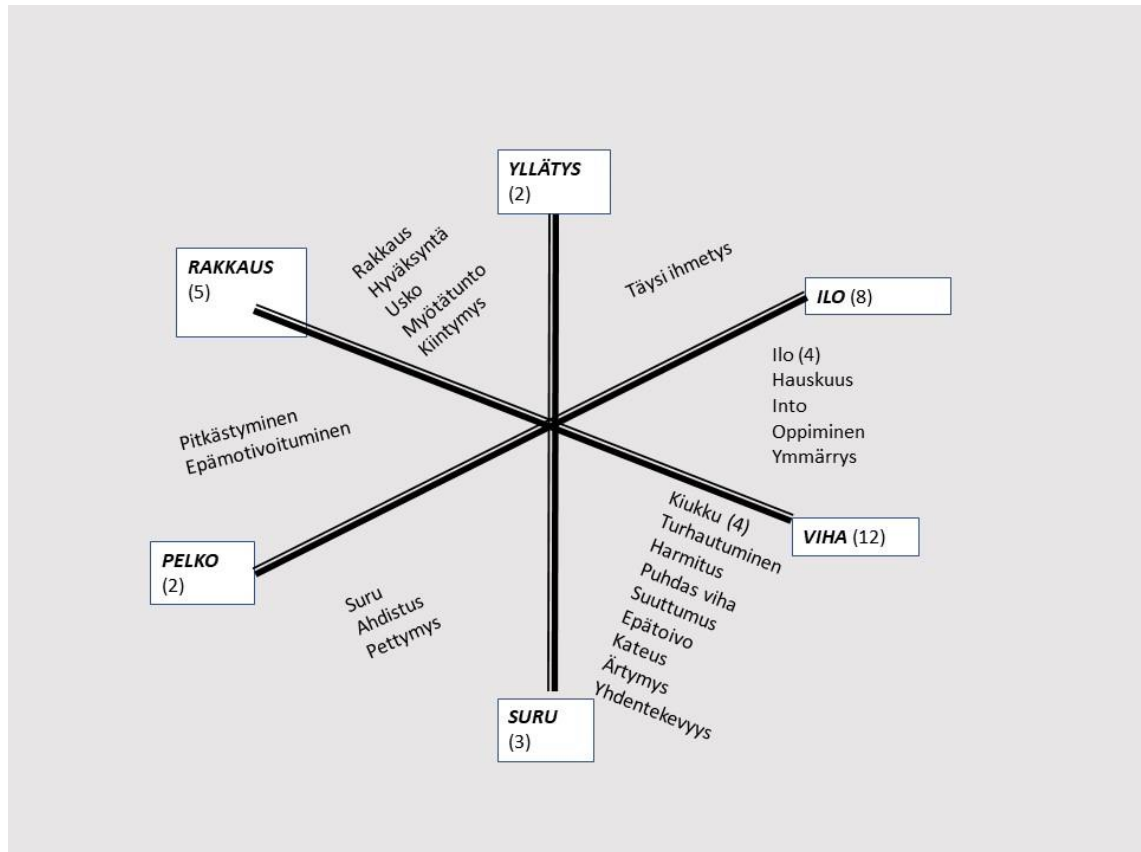
”Opiskelija/nuori kokee tulevansa kuulluksi, hänen kanssaan neuvotellaan ja yhdessä sovitaan, miten edetään.” (opettaja 8)

6.5 Tunteet osana pedagogista hyvinvointia? - Vuorovaikutukseen liittyvät tunteet ja niiden kuormittavuus

Opettajien ja oppilaiden välisiin vuorovaikutustilanteisiin, kuten kaikkeen vuorovaikutukseen, liittyy tunnetason kokemuksia. Kyselyllä kartoitettiin opettajien vuorovaikutustilanteissa kokemia tunteita ja niiden kuormittavuuden kokemusta. Tunteet ovat aina tilannesidonnaisia ja ohimeneviä, joten kyselyn avulla jälkikäteen kerätyt vastaukset eivät suoraan vastaa autenttisia tunnekokemuksia. Kyselyllä kerätyt kokemukset tunteista ovat enemmänkin reflektiota, tietoa omista tunteista ja niiden vaikutuksista. Ne pohjautuvat siten kognitiiviseen tunneteoriaan (Mielenterveysseura/ viitattu 6.3.208). Opettajat nostivat vastauksissaan esille monenlaisia tunteita, joten tunnekokemukset ovat olleet aidosti läsnä erilaisissa tilanteissa ja niistä on kertynyt myös jälkeinpäin tunnistettavaa tietoa.

Niin sanotuiksi perustunteiksi luetaan yleisesti ilo, viha, suru ja pelko. Opettajien kirjaamat tunteet luokiteltiin Suomen mielenterveysseuran (viitattu 5.3.2018) käyttämän tunteiden tuulimyllyn kuvaamien tunteiden mukaisesti (ilo, viha, suru, pelko, rakkaus ja hämmennys). Näiden tunteiden avulla saatiin kuvattua monipuolisesti erilaisia vuorovaikutukseen liittyviä tunteita. Kuviossa 2 esitellään opettajien esiin tuomat tunteet tunteiden tuulimyllyn avulla. Jokaisen perustunteen kohdalle on kirjattu kyseiselle tunteelle annettujen vastausten lukumäärä.

KUVIO 2. Vuorovaikutustilanteissa esiintyvät tunteet.

Opettajien vastauksissa nousi esiin kaikkiin perustunteisiin liittyviä tunteita. Opettajat kuvaavat tunteiden vaihtelevan laidasta laitaan ja käytössä on koko tunteiden kirjo. Selvästi eniten koettiin ilon ja vihan tunnetta. Ilon tunteet liittyvät motivaation ja tavoitteiden saavuttamisen kokemukseen ja toiminnan ilmapiiriin hyvässä vuorovaikutustilanteessa. Opettajat korostivat myös tunnetta omasta oppimisesta tärkeänä. Vuorovaikutustilanteet toimivat siis myös opettajille oppimistilanteina. Omien tunteiden ja toiminnan reflektoinnilla mahdollisesta myös muutokset tulevassa toiminnassa.

Eniten opettajat nostivat esille vihaan liittyviä tunteita, kiukkaa, vihaa, turhautumista. Vihaan liittyvät tunteet ovat yhdistettävissä tilanteisiin, joissa tavoitteita ei saavuteta ja vuorovaikutus kääntyy negatiiviseksi. Tärkeä huomio onkin, että opettajien ja oppilaiden välinen vuorovaikutus nostaa pintaan paljon myös erilaisia negatiivisia viha -tunteita. Opettajat olivat kokeneet myös surua, ahdistusta ja pettymystä vuorovaikutustilanteissa. Pelkoon liittyviksi tunteiksi luokiteltiin pitkästyminen ja epämotivoituminen. Pedagogisen hyvinvoinnin näkökulmasta pelon voi ajatella liittyvän kokemukseen oman työmotivaation heikkenemisestä ja työn

merkittävyyden vähenemisestä. Pitkään jatkuessaan tai useasti toistuvina tällaiset tunteet voivat kuormittaa ja heikentää työssäjaksamista.

Rakkauteen liittyvät tunteet ovat selkeimmin toiseen ihmiseen ja vuorovaikutuksen osapuoleen kohdistuvia tunteita. Opettajat voivat tuntea jopa rakkautta ja kiintymystä oppilaitaan kohtaan, sekä hyväksyntää, myötätuntoa ja uskoa heidän kykyihinsä. Vuorovaikutuksen näkökulmasta tällaiset positiiviset tunteet edesauttavat vastavuoroista kohtaamista, josta voi välittyä aito välittäminen ja halu auttaa. Pedagogisen hyvinvoinnin näkökulmasta positiivisten tunteiden kokeminen on merkki myös hyvinvoinnista ja työn merkityksellisyydestä.

Opettajat kokevat monenlaisia tunteita vuorovaikutustilanteissa oppilaiden kanssa. Tunteiden kuormittavuutta mitattiin tunteiden voimakkuuden, niiden näyttämisen ja käsittelyn näkökulmista. Opettajat eivät pidä tunteita pääasiassa kovin voimakkaina. Toisaalta he kuvaavat tunteisiin liittyvää toimintaa esimerkiksi itkemisenä ja nauramisena sekä ”purkautumisena”. Innostus voi näkyä fyysisenä liikehdintänä. Tunteita ei välttämättä haluta näyttää oppilaille, vaan ne piilotetaan esimerkiksi huumorin keinoin. Erityisesti negatiiviset, vihaan liittyvät tunteet halutaan pitää piilossa, tai ne halutaan ilmaista rauhallisesti ja arvostavasti. Opettajat pitävät tunteita keskeisenä osana vuorovaikutusta, vaikka niitä ei aina näytettäisikään.

” Tunteet helpottavat vuorovaikutusta.” (opettaja 5)

Opettajat pitävät tunteiden käsittelyä tärkeänä. Opettajien ajatukset vaihtelevat sen suhteen, tuleeko tunteita käsitellä yhdessä oppilaan kanssa vuorovaikutustilanteessa, vai jätetäänkö ne käsiteltäväksi myöhemmin, esimerkiksi kollegojen kanssa. Myös työn ulkopuoliset mahdollisuudet käsitellä tunteita ovat tärkeitä. Erityisesti negatiiviset tunteet voivat jäädä vaivaamaan pitkäksi aikaa. Kuormituksen vähentämiseksi tunteiden purkaminen ja käsittely onkin opettajien mielestä ensiarvoisen tärkeää. Kollegojen merkitys nousee tärkeäksi tunteiden käsittelyn tukena.

Kuormituksen ei haluta vaikuttavan vuorovaikutukseen oppilaiden kanssa, mutta kuormitus voi vaikuttaa työn tekemiseen. Se voi ilmetä väsymyksenä ja ärtyisyytenä.

” Tunteet eivät kuormita paljon tavallisesti, mutta joskus (kerran kuussa?) tulee tilanne, joka kuormittaa enemmän ja saattaa aiheuttaa sen, että ei jaksa seuraavalla tunnilla tai loppupäivän aikana hoitaa työtehtäviä kunnolla.” (opettaja 1)

Koska tunteilla on keskeinen rooli vuorovaikutusprosesseissa, tulisi niihin kiinnittää huomiota osana opettajan työtä. Pedagoginen hyvinvointi ei voi toteutua irrallaan vuorovaikutuksen aikana koetuista tunteista, jotka voivat vaikuttaa vielä pitkään ja seuraaviin kohtaamisiin opiskelijoiden kanssa. On mielenkiintoista pohtia, miten tunteiden tunnistaminen, ilmaisu ja käsittely tulisi parhaiten huomioida vuorovaikutustilanteissa, ja tulisiko tunteiden ilmaisu olla entistä avoimempaa. Mitä vaikutuksia sillä voisi olla oppilaiden kohtaamiseen?

6.6 Aikaa, aikaa ja aikaa - Vuorovaikutuksen tukemisen keinot

Kuittisen, Lappalaisen ja Meriläisen (2008) mukaan pedagogista tutkimusta tulisi tarkastella juuri eri toimintaympäristöissä tapahtuvien vuorovaikutusprosessien näkökulmasta. Näin voidaan kehittää keinoja pedagogisen hyvinvoinnin tunnistamiseksi ja tukemiseksi. Tässä kehittämistyössä ammatillisen koulutuksen opettajilta kysyttiinkin heidän näkemyksiään vuorovaikutuksen tukemiseksi ja siten pedagogisen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Työn mielekkyyden ja hallittavuuden, kuormittavuuden ja vuorovaikutuksen haasteiden kokemukseen liittyen opettajat nostivat esille erityisesti toimintaympäristöön liittyvät haasteet. Rakenteelliset tekijät, kuten aika ja tilat asettavat rajoja vuorovaikutukselle. Tämä johtuu pitkälti koulutuspolitiikan suorituspainotteisuudesta ja oppimistavoitteiden laajentumisesta. Opettajien pedagoginen ajattelu ei myöskään välttämättä kohtaa oppilaitoksen vuorovaikutus- ja toimintakulttuuria. (Kuittinen & Lappalainen & Meriläinen 2008.)

Yksilölliset ja joustavat opetusratkaisut tukevat erilaisten oppijoiden hyvinvointia (Kuittinen & Lappalainen & Meriläinen 2008). Haastatellut opettajat ovat tästä samaa mieltä. Edellytyksenä oppilaslähtöiseen toimintaan ja onnistuneeseen vuorovaikutukseen on heidän mielestään erityisesti vuorovaikutuksen lisääminen. Vuorovaikutus vaatii tilaa, aikaa ja arvostusta. Opettajat korostavat erityisesti kasvokkaisen vuorovaikutuksen ja keskustelun merkitystä. Keskustelussa tulee

korostua dialogisuuden periaatteiden mukaisesti avoimuus ja kahdenkeskisyys. Ammatillisen koulutuksen reformi asettaa tähän kasvokkaisen vuorovaikutukseen pääsemiseen omat haasteensa, kun koulussa tapahtuvaa opetusta vähennetään ja siirretään työpaikoille (Koli 2011). Koulujen tilankäyttö edellyttää myös, että fyysisiä tiloja rauhalliseen kahdenkeskiseen kohtaamiseen löytyy. Aidosti avoin ja luottamusta herättävä keskustelu onnistuu vain riittävän luottavaisessa ilmapiirissä. Tilan antaminen merkitsee myös henkisen tilan antamista vuorovaikutusprosessissa.

”Muista kuunnella, anna toiselle tilaa!” (opettaja 8)

Opettajat korostavat ratkaisukeskeisen ohjauksellisuuden merkitystä onnistuneen vuorovaikutuksen edellytyksenä. Sitä tukevat juuri arvostus, yhteisten tavoitteiden asettaminen ja tunteista kertominen. Tunteiden esille nostaminen voitaisiin olla yksi merkittävä asia vuorovaikutuksen onnistumisessa. Tilanteisiin liittyvien tunteiden, myös negatiivisten tunteiden, tunnistaminen on tärkeää. Yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi vuorovaikutuksessa pitäisi kuitenkin pyrkiä positiiviseen vireeseen ja ongelmia ratkovaan toimintaan. Ratkaisukeskeinen lähestymistapa voi tukea positiivisen vuorovaikutuksen syntymistä ja ylläpitämistä. Esimerkiksi huumori voi olla opettajien mielestä hyvä keino positiivisen ilmapiirin rakentamisessa.

Dialogisen keskustelun tärkeä edellytys on vastavuoroisuus ja toisen osapuolen kuunteleminen. Se vaatii aitoa kiinnostusta oppilaasta ja hänen asioistaan.

*”Pitää olla loputtoman kiinnostunut siitä ihmisestä, joka edessäsi seisoo.”
(opettaja 4)*

Opettajat kokevat tarvitsevänsä onnistuneeseen vuorovaikutukseen ja kohtaamiseen ennen kaikkea aikaa. Koulutuksen tulostavoitteiden paineissa on tärkeää pohtia, miten tähän toiveeseen voitaisiin vastata, ja miten sillä voidaan parantaa pedagogista hyvinvointia.

Toive riittävästä ajasta kohtaamisille esiintyy lähes kaikkien haastateltujen opettajien vastauksissa, joka tiivistyy hyvin seuraavissa opettajien vastauksissa:

”Antakaa kohtaamiselle aikaa ja toistoja.” (opettaja 5)

” Yhteistä aikaa enemmän, aikaa ja aikaa.” (opettaja 6)

Opettajat kokevat motivaation työhönsä nousevan erityisesti mahdollisuudesta auttaa oppilaita. He kokevat myös, että parasta työssä on juuri vuorovaikutus ja kohtaaminen nuorten kanssa. Jotta opettajien motivaatio työhönsä säilyy, ja he voivat kokea sen merkitykselliseksi, pitää opetustyön puitteiden tukea mahdollisuutta toimivaan vuorovaikutukseen. Opettajien mukaan vuorovaikutukselle pitää varata tilaa ja aikaa. Nämä asiat pitää ottaa huomioon myös koulutuksen rakenteita kehitettäessä, mikäli opettajien pedagoginen hyvinvointi halutaan turvata. Myöskään vuorovaikutuksen toisen osapuolen, oppilaiden näkökulmaa ei saa unohtaa, vaan siitä tulee saada mahdollisimman monipuolista tietoa ja selvittää oppilaiden kokemuksia vuorovaikutustilanteista.

7 OPPILAIKEN NÄKÖKULMA - TUNNEPÄIVÄKIRJAT

Tunnepäiväkirjatyöskentelyn avulla oli tarkoitus tutkia opiskelijan ja opettajan kohtaamistilanteessa syntyneitä tunteita opiskelijoiden näkökulmasta. Vastauksen perusteella pyrittiin hankkimaan tietoa myös opiskelijoiden hyvinvointiin ja kouluviihtyvyyteen vaikuttavista tunneilmiöistä. Voiko tunteiden tiedostavalla käsitteilyllä edistää koulumotivaatiota? Entä miten oppilaan toimijuuden saisi paremmin näkyviin ja hyödynnettyä opetustyöhön ja sen sisältöön? Lappalainen, Kuitinen ja Meriläinen (2008) korostavatkin yksilön itseohjautuvuutta ja saavutettavaa hallinnan tunnetta koulumotivaation promoottorina. Motivaatiotekijöiden lisäksi myös opiskelijoiden kouluviihtyvyyteen voidaan vaikuttaa monin tasapuolisuutta ja vastavuoroisuutta lisäävin keinoin. Oppilasta voidaan tarkastella hyväksyvän myönteisesti luottaen siihen, että hänen omista lähtökohdista on löydettävissä myönteisiä voimavaroja ja mahdollisuuksia.

Ajatukset, tunteet ja käyttäytyminen sekä kehon reaktiot liittyvät kiinteästi toisiinsa ja vaikuttavat toimintoihimme. Lappalaisen, Kuitisen ja Meriläisen (2008) mukaan oppimisprosessin sisällöstä on löydettävissä kognitiivisia (osallistumi-

nen, innokkuus), affektiivisiä (tunnille viihtyminen, hyvä mieli) sekä käyttäytymiseen liittyviä (yrittäminen) positiivisia osatekijöitä, joilla voidaan vaikuttaa pedagogiseen hyvinvointiin. Sisäisten tekijöiden lisäksi oppimisprosessiin vaikuttavat myös ulkoiset tekijät, jotka linkittyvät oppimisympäristöön ja siinä vaikuttaviin olosuhteisiin. Pedagogisin hyvinvoinnin rakentuminen on sosioemotionaalisten taitojen operointia. Taito kuulla, taito ilmaista itseään sekä taito toimia rakentavasti erilaisissa oppimisympäristöissä kohottaa psyykkistä ja sosiaalista kompetenssia. Oppilaat, joilla on sosioemotionaalisen kompetenssin puutteita, altistuvat tunne-elämän vaikeuksille sisäänpäin (ahdistuneisuus, masennus). Myös ulospäin näkyville käyttäytymisen haasteille (levottomuus) löytyy selittäjiä koulukontekstista ja sen vaikuttavista vuorovaikutussuhteista. (Kuusela & Lintunen 2010).

Tunnepäiväkirjojen täyttymiseen oli varattu itsenäistä työskentelyaikaa luovien aineiden tunnin loppupuolelle. Luottamus ja turvallisuuden tunne rakensivat kehystä tälle prosessoinnille. Hyvässä kohtaamisessa on kyse hyväksyvistä, positiivisesta ja kunnioittavasta tunneilmapiiristä. Tämän sisällä oppilas voi tulla nähdyksi ja kuulluksi. (Vehviläinen 2014.)

7.1 Tunteet dialogissa

Päiväkirjatyöskentelyn tavoitteena oli antaa oppilaille puheenvuoro. He saivat kuvailla opetustilanteen kohtaamishetkessä heränneitä tunteita ja arvioida vuorovaikutuksen laatua. Vuorovaikutuksellisen dialogin näkökulmasta haluttiin saada näkyviin erityisesti kahden subjektin, opettajan ja oppilaan keskinäinen kommunikointi ja viestintä.

Tunnepäiväkirjat käytiin prosessin lopussa läpi sisältöanalyttisesti. Tuloksena syntyneitä tunne- ja vuorovaikutustilannekuvauksia ei arvioitu tai arvotettu. Tunnepäiväkirja-analyysin pohjalla on dialoginen ajattelu toisen ainutlaatuisuuden kunnioittamisesta ja subjektisuuden kokemuksen tärkeydestä kuvailun sisällä. Filosofin Martin Buberin mukaisesti dialogisen ajattelun keskiön voi kiteyttää 1) herkkään kuunteluun, 2) tietoisuuteen yksilön tarpeista ja 3) yksilön ainutlaatuisuuden hyväksymiseen ja ehdottomaan kunnioittamiseen. (Collins 1980).

Tunnepäiväkirja tarkastelun lähtökohta yhdisteli dialogisuuden ajatuksia tunne-teorioiden ns. yhdistelmäteoriaan. Puolimatka (2004) esittelee Aristoteleen tunteisiin liittyvän yhdistelmäteorian, jonka mukaan tunteissa on neljä rakenne osaa:

1) arvotus siitä, että itselle tapahtuu jotain myönteistä tai kielteistä, 2) tästä syntyvä epämiellyttävä tai miellyttävä tunne 3) samalla tapahtuva fysiologinen tuntemus ja 4) tähän liittyvä toiminta, jonka voi toteuttaa tai olla toteuttamatta.

Tunnepäiväkirjojen sisällöstä oli löydettävissä henkilökohtaisia tuntemuksia, mielipiteitä sekä työskentelyyn vaikuttavia motivaatiotekijöitä, joita opiskelijoille oli syntynyt opetus- ja vuorovaikutustilanteen tuloksena. Tunnepäiväkirjoista poimittu tunneskaala oli laaja. Useassa vastauksessa tunteet oli arvioitu laajasti, perustunteista tarkempiin tunnekuvauksiin. Samanaikaisesti ns. perustunteiden: (ilo, suru, viha, pettymys) rinnalla koettiin myös tunteita, joita haluttiin kuvata laadullisesti vielä tarkemmin.

KUVIO 3. Tunteet opiskelijan näkökulmasta

7.2 Tunteet ja situaatio

Ihmisten väliset ongelmat liittyvät usein omien ja toisten tunteiden käsittelyn ja ymmärtämisen ongelmiin (Kuusela & Lintunen 2010, 119.) Kun puhumme tunteista, olemme subjektiivisesti tärkeän ja herkän kokemuskentän äärellä. Tunteet heijastuvat omasta kokemuspohjastamme, tuntuvat ja välittyvät omaleimaisella tavalla. Tunteet sisältävät ajattelua ja ne viestivät informaatiota, koska tunteisiin sisältyy aina tilanne, jossa tunne koetaan. Tunteiden kautta viestimme myös olosuhteista ja situaatiosta, johon liittyvät myös fyysiset tuntemuksemme. Puolimatkan (2004) mukaan tunteet vaikuttavat havainnointiin eli ovat osa sitä mitä näemme ja kuulemme. Tunteet auttavat meitä rakentamaan näkemystä ympäristöstä ja määrittelemään siihen liittyvät olennaiset piirteet. Opiskelijat liittivät tunnekyselyn ympäristön vaikutukset koulukontekstiin. Muutamassa vastauksessa yhteys oli sekä koti- että koulusituaatioon.

Yhteys fyysisen olotilan ja tunnekuvailun välillä oli löydettävissä monesta vastauksesta.

”jännitys, ahdistus epäonnistunut, itsetuhoinen, häpeävä, itkuisa, rakastettu, arvostettu, rakastava, helpottunut, ei halua tulla nähdyksi. Kehossa ääni tärisee, sydän pamppaa 200, poskia kuumottaa, kylmä hiki, tyhjä aukko rinnassa, maa vetää alas, kuin miljoona silmää tuijottaisi, turta olo.” (oppilas 13)

Tunnetilan konkreettinen paikantaminen kehoon tuntui tukevan kosketuksen saamista itse tunnetilaan. Särkyisyys esim. vaikutti selkeästi myös vuorovaikutuksen tunneilmapiiriin. Tunteita luonnehti usein intentionaalisuus. Tällä tarkoitetaan tässä yhteydessä tunteen suuntautumista tiettyä tilannetta ja asiaa kohtaan. Intentionaalisuuden muoto sisältää tietoa, arviointia ja motivaatiota. (Puolimatka 2004).

”allistys, pääosin ilahtunut, mutta taka-alalla pieni huoli ja ahdistus elämäntilanteesta.” (oppilas 9)

7.3 Vuorovaikutus ja tunteet

Erilaisten tunteiden tunnistaminen ja ilmaiseminen on hyvinvoinnille tärkeää. Osa tunteista tuo iloa ja toivoa elämään. Toisaalta osa tunteista kuluttaa voimavaroja ja ehkäisee jaksamista. Nämä haastavat tunteet ovat kuitenkin hyvinvoinnin kannalta oleellisia. Niiden tunnistaminen ja purkaminen on mielenterveyden kannalta erityisen tärkeää. Tunnistettuina esim. suru, viha, häpeä, kateus tai pelko saavat nimet ja niiden voima heikkenee ja energiaa vapautuu muuhun työskentelyyn. Tunteet ovat tärkeä tietolähde ja inhimillisen kohtaamisen mahdollistaja. Yhtä tärkeää kuin tunteiden kokeminen on myös kyky säädellä niitä tilanteen mukaisesti. (Kanninen 2015).

”Kun raahaisi vangin palloa kahleista. Tyhjä olo rinnassa, vetovoima vetää maahan. Jännittyneet lihakset, tuntuu raskaalta hymyillä.”
(oppilas 5)

Emotionaalisuus vaikuttaa voimakkaasti siihen, miten ihminen asettuu vuorovaikutussuhteisiin. Tunnetilojen muutokset heijastuvat myös vuorovaikutuksen onnistumiseen. (Puolimatka 2004.) Vahvat, pahan olon tunnetilat vaikuttivat negatiivisesti koettuun vuorovaikutukseen. Myös fyysinen huonovointisuus vaikutti vuorovaikutuksen laatuun heikentävästi. Myöskään oppitunnilla käsitelty asia ei herättänyt mielenkiintoa, jos kehon voinnissa tai tunneilmapiirissä oli haasteita.

” Rinnassa pieni ilkeä möllerö, painava pää, raskaat raajat, silmät tuntuvat. Toisaalta keveys poskissa ja positiivinen hiukan leijuva olo rinnassa” (oppilas 7)

Tunteet ovat läheisessä kontaktissa ihmisruumiin biologisiin prosesseihin ja aistihavaintoihin niin, että tunteilla on fysiologinen, biologinen ja psyykinen perustansa (Puolimatka 2004). Vastaavasti hyvän olon tunteella oli yhteys vuorovaikutuksen toimivuuteen. Kuvailtu hyvä olo näkyi onnistuneina vuorovaikutustilanteita opettajan ja oppilaan kohtaamisen arvioissa. Keskinäisen kuuntelun ja vastavuoroisuuden arviopisteet olivat korkealla.

*”Rentous, helpotus, innostuneisuus” tunteissa, saivat aikaan erään opiskelijan mukaan ”lötköpötköolon” (rauhallinen olo koko kehossa).
(oppilas 11)*

7.4 Yhteenveto tunnepäiväkirjoista

Päiväkirjatyöskentelyä ohjaavan Turun kristillisen opiston musiikinopettajan mielestä opiskelijoiden osallistuminen tunnepäiväkirjatyöskentelyyn oli positiivista. He tarttuivat ennakkoluulottomasti tehtävään ja täyttivät tunnepäiväkirjaa mielellään. Tunnekuvailuun oli käytetty aikaa ja harkintaa. Muutoksia vuorovaikutuksen laadussa oli vaikea arvioida näin lyhyen ja suppean tunnepäiväkirjaprosessin sisällöstä. Käytännössä vastauksista vain osa toteutui jatkumona kolmen opetus-tuokion päätteeksi. Vastauksen joukossa oli lukuisia yksittäisiä tunnepäiväkirjoja, joita ei voinut liittää jatkumoksi. Osa oppilaista oli täyttänyt vain yhden tunnepäiväkirjan.

Omien tunnetilojen kuvailua ja kiinnittämistä kehollisiin tuntemuksiin pidettiin tärkeänä kuulemisen muotona oppilaisen antaman suullisen palautteen perusteella. Myös ryhmää ohjaava opettaja piti aineistosta syntyneitä kokonaisuutta mielenkiintoisena ja myös itselle antoisana palautteena. Hän aikoi käyttää tunnepäiväkirjapohjaa myös muilla opetusryhmillään.

8 POHDINTA

Opettajien ja oppilaiden kohtaamistilanteisiin liittyvät ilmiöt ovat olleet monen tutkimuksen kohteena. Tämän opettajan ammatillisin opintoihin liitetyn tutkimuksen lähtökohtana oli opettajaopiskelijoiden kiinnostus ihmisten välillä vaikuttaviin ilmiöihin, vuorovaikutukseen ja niihin liittyviin tunteisiin. On ollut mielenkiintoista pohdita, miten tunteiden tunnistaminen, ilmaisu ja käsittely tulisi parhaiten huomioida vuorovaikutustilanteissa. Entä tulisiko tunteiden ilmaisu olla ammatillisessa oppimisympäristöissä entistä avoimempaa? Mitä vaikutuksia sillä voisi olla oppilaiden kohtaamiseen? Olisiko tunteiden jakaminen avain syvempään ja rehellisempään kommunikaatioon ihmisten välillä? Löytyisikö tätä kautta tietoa, joilla oppilaan toimijuuden saisi paremmin näkyviin ja hyödynnettyä opetustyön sisällössä? Kuulluksi ja nähdyksi tulemisen tarve, vuorovaikuttaminen sekä omien vahvuuksien esiintuominen ovat ihmisyyden perustarpeita. Miten tämän saisi paremmin sisällytettyä oppilaan ja opettajan kohtaamiseen?

Opettajat kaipaavat työkaluja oppilaiden kohtaamiseen ja opetustilanteen rauhoittamiseen. Kohtaamistilanteiden väliset ongelmat eivät useinkaan liity tiedontai ammattitaidon puutteeseen, vaan usein on kyse omien ja toisten tunteiden käsittelyyn ja ymmärtämiseen liittyvistä ongelmista. Koska tunteilla on keskeinen rooli vuorovaikutusprosesseissa, tulisi niihin kiinnittää nykyistä enemmän huomiota. Toteutetun haastattelututkimuksen mukaan opettajat pitävätkin tunteiden käsittelyä tärkeänä. Myös opiskelijat tutustuivat omiin tunteisiinsa mielenkiinnolla ja paneutuivat tunnepäiväkirjaprosessointiin intensiivisesti.

Pedagoginen hyvinvointi ei voi toteutua irrallaan vuorovaikutuksen aikana koetuista tunteista. Opettajan ja oppilaan vuorovaikutustilanteen tutkiminen tiiviimmin tarjoaisi mahdollisuuden peilata myös opetustilanteen tunneilmapiiriä. Tämän kohtaamisen sisältö voi olla arvokasta tietoa joka jää usein opettajalta tavoittamattomiin. Yhteistyön muotona tunnepäiväkirjan täyttäminen oli tutkimukseen osallistuneiden opiskelijoiden mielestä mieluisa tapa tulla kuulluksi. Tämä tuki näkemystä, että hyvän ja onnistuneen kohtaamistilanteen pohjalle on mahdollista luoda emotionaalisesti ja eettisesti oppimisprosesseja tukevaa työskentelyä.

Edellytyksenä oppilaslähtöiseen toimintaan ja onnistuneeseen vuorovaikutukseen on opettajan ja oppilaan vuorovaikutusmahdollisuuksien lisääminen. Tähän opettajat kokivat tarvitsevansa aikaa, tilaa ja arvostusta. Ajan tarjoaminen vaikuttaa olevan kynnykskysymys monessa kohtaamistilanteessa. Aito kuulemisen tilanne on aktiivinen ja keskittymistä haastava. Se on dialogi, jossa on tasavertaisuutta ja kunnioitusta. Kohtaamistilanne palkitsee vastavuoroisuudella, yhteistyöllä ja avoimuudella, jolla voidaan olla rakentamassa oppimisympäristöön pedagogista hyvinvointia.

Tunteiden tärkein tehtävä on viestiä hyvinvoinnista. Toteutettu päiväkirjatyöskentely tarjosi oppilaille tilaisuuden ilmaista ja jakaa tunteet kahdenkeskisesti opettajan kanssa. Kymmenminuuttinen, joka kului päiväkirjan täyttämiseen, osoittautui monelle oppilaalle merkittäväksi tilaisuudeksi tuoda ja tiedostaa tunteitaan. Päiväkirjaprosessiin osallistunut ammatillisen toisen asteen luovien aineiden opettaja aikoi jatkossa jatkaa kyseistä työskentelyä oman opetuksensa reflektioon, mutta näin myös lisätä kuulemisen ja vuorovaikutteisen toiminnan lisäämistä pedagogiseen työhönsä.

Opettajien työskentelymotivaation lähteenä oli haastattelujen perusteella erityisesti se, mitä he saavat tehtyä oppilaiden hyväksi. Tämä on tärkeä lähtökohta myös kohtaamisen mahdollistumiselle. Vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta myös opiskelijan motivaatiolla on keskeinen merkitys. Vastavuoroisuus haastaa siis tutustumaan paremmin. Yksilöllisyys ja joustavuus mahdollistuu, kun opettaja tuntee oppilaansa. Ammatillisen koulutuksen reformin käytännöissä tämä näkökulma olisi tärkeää ottaa huomioon.

Toteuttamamme tutkimuksen perusteella voimme arvioida, että tunnepäiväkirjatyöskentelyn tukema kohtaaminen mahdollistaa vuorovaikutuksen syvenemisen opettajan ja opiskelijan välillä melko yksinkertaisella ja nopeasti toteutettavalla tavalla. Tämä metakognitiivinen ja refleктоiva tunnetyön muoto yhtyy erään haastateltavan opettajan ajatukseen, johon mielestämme voi kiteyttää tutkimustyömme taustalla vaikuttavan lähtökohdan.

”PITÄÄ OLLA LOPUTTOMAN KIINNOSTUNUT SIITÄ HENKILÖSTÄ JONKA EDESSÄ SEISOO.”

9 LÄHTEET

Collins, James (1980) teoksessa Puolimatka, Tapio (2004): *Kasvatus, arvot ja tunteet*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Vantaa.

Kanninen, Katri & Uusitalo-Arola, Liisa (2015): *Lyhytterapeuttinen työote*. PS-kustannus, Juva.

Kotila Hannu toim. (2003): *Ammattikorkeakoulupedagogiikka*. Edita Prima Oy. Helsinki.

Collins, J. (1980) teoksessa Puolimatka, Tapio (2004): *Kasvatus, arvot ja tunteet*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Vantaa.

Kuittinen, Matti & Lappalainen, Kristiina & Meriläinen, Matti (2008): *Suuntaviivoja pedagogisen hyvinvoinnin tutkimiseen*. Teoksessa Lappalainen, Kristiina & Kuittinen, Matti & Meriläinen, Matti (toim.): *Pedagoginen hyvinvointi*. Kasvatusalan tutkimuksia - Research in Educational Sciences 41. Suomen kasvatustieteellinen seura. Painosalama Oy, Turku.

Kuusela, Marjo & Lintunen, Taru (2010): *Sosioemotionaalisten taitojen harjaantuminen ja tuki koulussa*. Teoksessa Joronen Katja & Koski Anna (toim.): *Tunne ja sosiaalisten taitojen vahvistaminen koulu yhteisössä*. Tampereen yliopistopaino. Tampere

Koulunkäynti ja opiskelu. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2017.
<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/koulunkaynti-ja-opiskelu>. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 31.10.2017.

Lönnqvist, Jouko, Henriksson, Markku, Marttunen, Mauri & Partonen Timo (toim.) (2015): *Psykiatria*. Kustannus Oy Duodecim. Helsinki

Meriläinen, Matti & Lappalainen, Kristiina & Kuittinen, Matti (2008): *Pedagogiikan ja hyvinvoinnin suhde*. Teoksessa Lappalainen, Kristiina & Kuittinen, Matti & Meriläinen, Matti (toim.): *Pedagoginen hyvinvointi*. Kasvatusalan tutkimuksia - Research in Educational Sciences 41. Suomen kasvatustieteellinen seura. Painosalama Oy, Turku.

Mielenterveysseura. https://www.mielenterveysseura.fi/sites/default/files/materials_files/7_luokka_5_tunteet_tutuiksi.pdf. Viitattu 5.3.2018 ja 6.3.2018.

Mäkinen Päivi, Raatikainen Eija, Rahikka Anne, Saarnio Tuula (2009): *Ammattina sosiologi*. WSOYpro Oy. Helsinki.

Niittamo, Petteri (2005): *Tunneperäinen ja tietoperäinen motivaatio*. Teoksessa Salmela-Aro, Katariina & Nurmi, Jan-Erik (toim.): *Mikä meitä liikuttaa? Modernin motivaatiopsykologian perusteet*. PS-Kustannus, Keuruu.

Nurmi, Jan-Erik & Salmela-Aro, Katariina (2005): *Modernin motivaatiopsykologian perusta ja käsitteet*. Teoksessa Salmela- Aro, Katariina & Nurmi, Jan-Erik (toim.): Mikä meitä liikuttaa? Modernin motivaatiopsykologian perusteet. PS-Kustannus, Keuruu.

Pietarinen, Janne & Soini, Tiina & Pyhältö, Kirsi (2008): *Pedagoginen hyvinvointi - uutta ja tuttua koulun arjesta*. Teoksessa Lappalainen, Kristiina & Kuittinen, Matti & Meriläinen, Matti (toim.): *Pedagoginen hyvinvointi*. Kasvatusalan tutkimuksia - Research in Educational Sciences 41. Suomen kasvatustieteellinen seura. Painosalama Oy, Turku.

Puolimatka, Tapio (2004): *Kasvatus, arvot ja tunteet*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Vantaa.

Rutonen, Matti (2014): *Jaksaminen kovilla*. Opettaja -lehti 6/2014. <http://www.opettaja.fi/cs/Satellite?c=Page&pagename=Opettaja-Lehti%2FPage%2Fjuttusivu&cid=1351276519632&juttuID=1355755585464>. Viitattu 31.10.2017.

Ruutu Sirkku & Salmimies Raija (2016): Ratkaisukeskeisiä perustyömenetelmiä muutosprosessin ohjaajille. Siria Koulutus – ja kehittämiskeskus Oy. Turku

Tampereen yliopisto. *Dialogisuus*. <http://uta.fi/arkisto/verkkotutor/dialogi.htm>. Viitattu 20.3.2018

Vehviläinen Sanna (2014) ohjaustyön opas – yhteistyössä kohti toimijuutta. Gaudeamus Oy. Helsinki

LIITTEET

Liite 1. Kysely Hanskaatko -koulutukseen osallistuville opettajille.

Kohtaamisia - opettajien ja oppilaiden vuorovaikutustilanteet ja niihin liittyvät tunnetason kokemukset ja käytännöt ammatillisessa koulutuksessa

Kysely Hanskaatko -hankkeen koulutukseen osallistuville opettajille
9.11.2017 Tampereen ammattikorkeakoulu

Kyselyn taustaa

Tampereen ammattikorkeakoulun ammatillisiin opettajaopintoihin liittyvän kehittämistyön aiheeni liittyy *Hanskaatko -hankkeen* järjestämän koulutuksen teemoihin. Tarkoituksena on kartoittaa opettajien ja oppilaiden väliseen vuorovaikutukseen liittyviä tekijöitä ja mahdollisia haasteita. Tavoitteena on löytää erilaisia konkreettisia keinoja ja toimintamalleja vuorovaikutuksen parantamiseksi. Erityistä huomiota kehittämistyössä kiinnitetään vuorovaikutuksessa syntyviin tunteisiin ja niiden käsittelyyn. Havaintojen pohjalta arvioidaan myös vuorovaikutukseen liittyvien tekijöiden vaikutusta opettajien hyvinvointiin ja opiskelijoiden kouluviihtyvyyteen ja motivaatioon.

Opettajille suunnatun kyselyn tavoitteena on kartoittaa opettajien näkökulmaa vuorovaikutustilanteisiin. Toivottavasti jaksat vastata mahdollisimman monipuolisesti kysymyksiin.

Kiitos vastauksistasi!

Reeta Hautaniemi, VTM
ammatillinen opettajaopiskelija, TAMK, TAOK
reeta.hautaniemi,@taok.tamk.fi
p. 040 536 8117

Opettajana toimiminen

Oppilaitos: _____

Opetusala: _____

- Kerro opettajan ammatista:** Mikä opettajan ammatissa on parasta? Millainen opettaja mielestäsi olet?

Vuorovaikutus opettajan ja oppilaan välillä

6. **Kuvaile persoonaasi:** Millainen persoona mielestäsi olet? Miten persoonallisuutesi vaikuttaa työhösi? Miten opettajuus vaikuttaa muuhun elämääsi?

---

7. **Kuvaile onnistunutta vuorovaikutustilannetta oppilaan kanssa:** Millaisena näet roolisi vuorovaikutuksessa oppilaan kanssa? Millaisena näet oppilaan roolin vuorovaikutustilanteessa?

Kuvaile myös, millaisia tunteita vuorovaikutustilanteeseen liittyy.

Vuorovaikutukseen liittyvät tunteet

8. **Millaisia erilaisia tunteita** liittyy vuorovaikutustilanteisiin oppilaiden kanssa (kaikenlaiset tunteet)?

---

9. **Kuvaile kokemiesi tunteiden voimakkuutta ja vaikutusta vuorovaikutustilanteissa:** Miten voimakkaita tunteet ovat? Miten käsittelet tunteita? Miten kokemasi tunteet vaikuttavat vuorovaikutukseen oppilaiden kanssa?

---

10. **Arvioi kokemiesi tunteiden kuormittavuutta:** Miten kuormittavina koet kokemasi tunteet? Miten kuormittavuus ilmenee? Miten kuormittavuus vaikuttaa työhösi? Miten kuormittavuus vaikuttaa vuorovaikutukseen oppilaiden kanssa?

---

12. Millaisia eväitä Hanskaatko -hankkeen koulutus on tarjonnut vuorovaikutustilanteisiin?

Mitä vielä halaisit kertoa opettajan ja oppilaan vuorovaikutukseen, tunteisiin tai omaan hyvinvointiisi liittyen? Sana vapaa!

Kyselyn antia täydennetään jatkossa mahdollisesti henkilökohtaisilla haastatteluilla. Jos olet halukas osallistumaan haastatteluun, voit jättää yhteystietosi:

Nimi:

Sähköposti:

Puhelinnumero:

KIITOS!

Liite 2. Tunnepäiväkirja ja sen ohjeistus ammatillisen toisen asteen opiskelijoille

Kun mielessä tai kehossa tuntuu joltain, on kyse tunteista. Jokainen kokee ne omalla tavallaan. Tunteet saavat meidät usein toimimaan. Siksi on hyvä miettiä missä tunteet tuntuvat, miten niitä ilmaisee ja miten niiden kanssa pärjää. Tunteiden tärkein tehtävä on viestiä siitä, mikä on hyvinvointimme kannalta tärkeää. Tunteiden tunnistaminen, niiden sanoittaminen ja ilmaiseminen on yksi tärkeimmistä mielenterveystaidoista ja vaikuttaa sekä omaan olotilaan että vuoro-vaikutukseen muiden kanssa. Toivon että täytät tätä tunnetaitoja havainnoivaa päiväkirjaa koulupäivän päättyessä tai jonain muuna erityisenä hetkenä päivittäin viikon ajan.

PÄIVÄMÄÄRÄ

TUNNE/TUNTEET MAHDOLLISIMMAN TARKASTI (ESIMERKKEJÄ LÖYDÄT VIEREISESTÄ KUVASTA)

KEHON TUNTEMUKSET MAHDOLLISIMMAN TARKASTI (ESIM. RINTAA PURISTAA, POSKIA KUUMOTTAA)

YMPÄRISTÖ JOHON TILANTEESI TÄLLÄ HETKELLÄ LIITTYY (ESIM. KOULU, KOTI)

Lähde: www.mieleterveystalo.fi

Tunteiden hallinnassa on kysymys kaikkien tunteiden kokemisesta, hyväksymisestä ja ilmaisemisesta siten, että itsellä ja ympärillä olevilla ihmisillä on hyvä olla. Millainen päivä sinulla on ollut tänään? Miten yhteistyö opettajan kanssa on sujunut?

Aseta merkki sille kohtaa, mikä parhaiten vastaa sitä miltä sinusta tuntuu

KUUNTELEMINEN

OPETTAJA EI AINA KUUNNELLUT ☹️ _____ 😊 OPETTAJA
KUUNTELI MINUA

KUINKA TÄRKEÄÄ

SE MITÄ TEIMME EI OLLUT TÄRKEÄÄ ☹️ _____ 😊 OLI TÄR-
KEÄÄ MINULLE

MITÄ PIDIN

EN PITÄNYT SIITÄ MITÄ TEIMME ☹️ _____ 😊 PIDIN SIITÄ
MITÄ TEIMME

YLEISESTI

TOIVON ETTÄ VOISIMME TEHDÄ JOTAIN MUUTA
☹️ _____ 😊 ETTÄ TEEMME SAMANLAISIA ASIOITA
JATKOSSAKIN
KIITOS!

